

Motion till riksdagen 2020/21:301

av **Ilona Szatmari Waldau m.fl. (V)**

Högre utbildning och forskning

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram ett lagförslag baserat på Styr- och resursutredningens förslag till förändrat finansieringssystem för högskolan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en utredning med uppdrag att föreslå hur avgifter för utomeuropeiska studenter ska kunna avskaffas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en utredning kring dolda avgifter/kostnader inom högre utbildning, särskilt verksamhetsförlagd utbildning (VFU), och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om det kan ställas krav på att all kurslitteratur ska göras tillgänglig digitalt via högskole- och universitetsbiblioteken och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur stadsbidragen till studentkårerna kan utökas för att garantera alla studentkårers oberoende och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Universitets- och högskolerådet bör ges i uppdrag att främja möjligheterna för föräldrar att studera och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge alla lärosäten i uppdrag att ha en föräldrapolicy och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av ett mål om att inte mer än hälften av samtliga statligt finansierade forskningsanslag ska gå till män som forskar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien och tillkännager detta för regeringen.

2 Högskolans roll

Högskolans huvuduppgift är att förmedla kunskap och bildning. Den är viktig för att skapa välstånd och ett öppet och demokratiskt samhälle. Vänsterpartiets syn på kunskap som en demokratisk rättighet innebär att en viktig målsättning är att bredda rekryteringen till högskolan. Den sociala, könsmässiga och etniska snedrekryteringen har visserligen minskat under de senaste decennierna tack vare studiemedel, utbyggd högskola samt fler och nya utbildningar. Fortfarande finns det dock stora skillnader mellan såväl utbildningar som högskolor i hur väl de har lyckats att bredda rekryteringen. På traditionella utbildningar och äldre lärosäten har arbetet med att bredda rekryteringen varit mindre framgångsrikt. Alla högskolor måste bli bättre på att använda de redskap som finns men staten måste också ge fler förutsättningar genom ett förändrat finansieringssystem för högskolan.

3 Avskaffa prestationsdelen i utbildningsfinansieringen

Nuvarande resursfördelningssystem för högre utbildning har snart funnits i 30 år. Vänsterpartiet var redan vid införandet av ett prislappssystem kritiska till att en del av pengarna fördelades genom en prestationsdel baserad på poängproduktion. Styr- och resursutredningen kom 2019 med sitt förslag till en förändrad finansiering av högre utbildning. Utredningen konstaterade bl.a. att det prestationsbaserade resurstilldelningssystemet medför att utbildning på grundnivå och avancerad nivå som på olika sätt är flexibla för studenten ofta är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena att erbjuda. Som en del av detta föreslogs prestationsdelen i utbildningsfinansieringen minskas. För att öka möjligheten för fler att studera och för att trygga lärosätenas finansiering och möjlighet till utveckling bör finansieringen av högre utbildning förändras. Därför bör regeringen lägga fram ett lagförslag baserat på Styr- och resursutredningens förslag till ett förändrat finansieringssystem för högskolan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Studenters sociala situation

2020 har varit ett omvälvande år för många studenter. Flera har mött stora utmaningar i distansstudier och av en förändrad ekonomisk situation när extraarbeten uteblivit. Samtidigt har många studerande med barn gått miste om viktig studietid när de fått hålla sina barn hemma i större utsträckning p.g.a. ett ökat uttag av vab.

4.1 En avgiftsfri högre utbildning

Vänsterpartiet anser att högskoleutbildning ska vara avgiftsfri för alla studenter oavsett var de kommer ifrån. Avgiftsbeläggningen av högskoleutbildningen för studerande utanför EES-området är ytterligare steg mot synen på kunskap och utbildning som en handelsvara och ett steg bort från de värden om frihet, jämlikhet, kritisk granskning och vetenskaplighet som högre utbildning bör stå för.

Att människor från andra länder kommer till Sverige för att studera berikar den svenska högskolan och bidrar till höjd kvalitet. Sedan avgifterna infördes har vi sett en

kraftig minskning av antalet utländska studenter även om det börjat öka något, troligen beroende på den just nu låga kronkursen. Det förekommer också en debatt om vilka villkor som ska gälla då en utländsk student inte är nöjd med sin utbildning i Sverige och kräver pengarna tillbaka. Vår utgångspunkt är därför att studieavgifterna bör tas bort.

Det bör tillsättas en utredning med uppdrag att föreslå hur avgifter för utomeuropeiska studenter ska kunna avskaffas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Dolda kostnader i utbildningen

Enligt högskolelagen ska all högre utbildning vara avgiftsfri i Sverige. Trots det finns det väldigt lite uppföljning av hur det ser ut i verkligheten. Det saknas också tydliga definitioner för var gränsen för avgifter går. I väldigt många utbildningar ingår det obligatoriska moment som kan skapa oförutsedda merkostnader för studenterna. Det kan handla om exkursioner till exotiska platser för biologistudenter. Praktik eller s.k. verksamhetsförlagd utbildning långt ifrån studieorten som ger kostnader för dubbel bosättning. Dyr utrustning eller speciell klädsel för veterinärstudenten. Behovet av tillgång till specifik programvara för ekonomi-, sociologi- eller datastudenten. Enligt Sveriges förenade studentkårers studentbudget 2017 är det så mycket som 34 procent av studenterna som uppger att de har dolda kostnader i sin utbildning. För en del merkostnader är det möjligt att söka merkostnadslån från CSN. För Vänsterpartiet är det inte rimligt att begära att studenterna ska behöva ta extralån för att tillgodogöra sig sin utbildning. Särskilt många av de utbildningar som har verksamhetsförlagd utbildning är inom bristyrken i offentlig sektor. För att göra dessa mer attraktiva blir det också ur ett samhällsperspektiv viktigt att se över så att det inte finns ekonomiska hinder för studenter att kunna fullgöra sin utbildning. Det bör göras en utredning kring dolda avgifter/kostnader inom högre utbildning, särskilt verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Avgiftsfri kurslitteratur

Inköpen av kurslitteratur är en stor ekonomisk börda för många studenter. Att studenter måste köpa sin egen kurslitteratur kan ses som ett avsteg från principen om avgiftsfrihet för utbildningen. Samtidigt kan det ibland vara problem att få tag på vissa böcker när de säljer slut i bokhandeln. Biblioteken köper förstås inte heller in tillräckligt många exemplar av varje bok för att de ska räcka till alla. Det bör därför utredas om det kan ställas krav på att all kurslitteratur ska göras tillgänglig digitalt via högskole- och universitetsbiblioteken. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Studentkårernas villkor sedan kårobligatoriets avskaffande

Trygghet under studietiden kräver att det finns fungerande stödsystem för studenterna på lärosätena. Efter kårobligatoriets avskaffande har många av landets studentkårer fört en tynande tillvaro. De som klarat sig bäst är de som är på lärosäten med utbildningar som är attraktiva för näringslivet och som därför kan dra in mycket sponsring. Kåreerna på de stora universiteterna klarar sig också hyfsat eftersom deras lärosäten klarar av att

avvara pengar från sina anslag till kårerna men det gör att kårerna är ekonomiskt beroende av dem som de ska vara oberoende bevakare av. Efter metoo har studentkårernas viktiga roll i att stötta studenter och ta till vara deras intressen aktualiserats.

2017 kom UKÄ med rapporten Studentinflytandet – Kartläggning och analys av studentinflytandets förutsättningar efter kårobligatoriets avskaffande. Rapporten konstaterade att det inte råder likvärdighet för studentinflytande mellan högskolorna. För Vänsterpartiet är det en självklarhet att alla studenter måste ha samma möjligheter att kunna påverka sin högskola och förbättra sin utbildning. Det måste finnas ett riktat statligt stöd för att finansiera detta precis som det föreslogs i utredningen om kårobligatoriet. Därför är det viktigt att se över studentkårernas ekonomiska situation, särskilt om de ska kunna ha möjlighet till verksamhet på somrarna när det blir fler sommarkurser. Lärosätena har fått fler studenter utan att det statliga stödet till studentkårerna utökats i samma takt. Regeringen bör därför utreda hur statsbidragen till studentkårerna kan utökas för att garantera alla studentkårsers oberoende. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Tillgången till studenthälsan

I högskoleförordningen är rätten till studenthälsa reglerad. Samtidigt ser omfattningen och tillgången till studenthälsa runtom i landet väldigt olika ut. Det är välkänt att många unga mår dåligt och den psykiska ohälsan ökar. Då är det bra om det finns någon där de befinner sig som de kan vända sig till. Vänsterpartiet välkomnar därför att det tillsatts en utredning om studenthälsan.

4.6 Villkoren för studerande med barn

Enligt Universitets- och högskolerådet har ungefär var femte student barn. Centrala studiestödsnämndens (CSN) statistik för studiemedelsutnyttjandet 2017 visar att 15 procent av dem som läser på eftergymnasial nivå och har studiemedel får tilläggsbidrag för att de har barn, vilket var en ökning sedan tidigare år. Trots att en stor del av studenterna har barn finns det väldigt lite kunskap om hur detta påverkar studierna.

2017 avslöjades det att Högskolan i Halmstad beslutat att förbjuda studenter att ta med sig sina barn på föreläsningar oavsett om de stör eller inte. Detta har slagit hårt mot flera studerande med barn som tidigare vid behov kunnat ta med sig sina barn i stället för att missa viktiga delar av utbildningen.

När P3 Nyheter undersökte frågan visade det sig att få lärosäten har en policy kring studerande med barn. Detta skapar en väldigt osäker vardag för dessa studenter, eftersom det då inte finns några rättigheter eller skyldigheter för dem att förhålla sig till, utan det kan variera från lärare till lärare. Det finns inte heller något fastslaget regelverk för vad som är normal undervisningstid utan det kan förekomma obligatoriska moment såsom tentor och seminarier på kvällar och helger när ordinarie barnomsorg är stängd.

En föräldrapolicy kan exempelvis innehålla principer kring studerandes rätt att återgå till studier efter uppehåll för föräldraledighet eller vad som händer om en studerande missar obligatoriska moment p.g.a. frånvaro för vård av sjukt barn.

Särskilt på utbildningar till bristyrken såsom lärare och sjuksköterska är andelen studerande med barn hög. Det borde ligga i samhällets och lärosätenas intresse att studerande kan fullfölja sina utbildningar med så få hinder och avbrott som möjligt.

Universitets- och högskolerådet bör därför ges i uppdrag att främja möjligheterna för föräldrar att studera. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även ge alla lärosäten i uppdrag att ha en föräldrapolicy. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Jämställda villkor för forskare

Drömmen om den akademiska friheten, den fria och kritiska forskningen och ett arbetsliv med högt i tak smulas ofta sönder snabbt när nyanställda doktorander sätter sin fot innanför universitetens dörrar. Inom akademins ramar är strukturerna ofta hårda och hierarkierna starka. Speciellt när det kommer till jämställdheten. Forskningen inom universitet och högskolor kan inte ses i ett vakuum. Att människor ges lika förutsättningar att forska oavsett kön är en förutsättning för en demokratiskt förankrad akademi och för en kvalitetsbaserad forskning där det är kompetens som avgör, inte kön eller vänskapsband.

Vänsterpartiet ser två stora problem på lärosätena i dag. Det handlar dels om frågan om anställningsprocessen – vilka som anställs, hur anställningen går till, på vilka grunder personen anställs och transparensen genom hela processen – dels om frågan om fördelning av forskningsmedel. Bristen på jämställdhet inom forskningen har även negativ påverkan på den svenska rymdverksamheten eftersom den huvudsakligen utgörs av forskningsverksamhet.

På de svenska lärosätena är professorer till största delen män och har som män lättare att avancera på positioner. Forskningsmedel vid de flesta excellenscentra tilldelas huvudsakligen män, 87,3 procent av strategiska forskningsmedel tilldelas män, kvinnor får 12,7 procent. Olika universitets och högskolors jämställdhetsarbete skiljer sig dessutom åt. Vissa arbetsplatser är framsynta och ambitiösa, medan andra ser jämställdhet som en icke-fråga.

Delegationen för jämställdhet i högskolan skriver i sin redovisning Jämställdhet i högskolan, ska den nu ordnas en gång för alla? (2014) att bilden av akademien är nedslående. Det är en organisation präglad av normer och värderingar som bekräftar män som överordnade och där olika villkor råder för kvinnors och mäns meritering och karriärutveckling.

Även Statskontoret har undersökt hur det ser ut med jämställdhet inom forskningen (Forskningsanslagen ur ett jämställdhetsperspektiv, 2014). I deras rapport framkommer det att inte bara de strategiska forskningsmedlen utan även basanslagen för forskning är ojämnt fördelade. Män tilldelas 61 procent av anslagen men utgör bara 58 procent av forskarna. Den sammanlagda skillnaden motsvarar alltså 3 procentenheter, vilket kan låta marginellt, men det motsvarar i verkligheten drygt 80 miljoner kronor. En stor del av förklaringen till detta är att basanslagen ofta används för att finansiera löner till professorer där män är klart överrepresenterade. Statskontoret konstaterar även att det i de flesta fall saknas ett medvetet arbete för att förändra situationen.

Regeringen bör utreda införandet av ett mål om att av samtliga statligt finansierade forskningsanslag ska inte mer än hälften gå till män som forskar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör också utreda möjligheten att införa en jämställdhetsbonus i lärosätenas basanslag för att främja en jämnare könsfördelning inom forskningen och akademien. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ilona Szatmari Waldau (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)